

маркетингова діяльність направлена на задоволення потреб усіх членів об'єднання та є можливість кожному з її учасників отримати такі позитивні зміни:

- загальний економічний ефект;
- гарантовану реалізацію виробленої продукції;
- зниження операційних витрат;
- активізацію товарної і збутової політики;
- задоволення потреб учасників об'єднання та споживачів ринку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Варналій З. С. Мале підприємництво : основні теорії і практики / З. С. Варналій. – [3-тє вид., стер.]. – К. : Т-во «Знання», КОО, 2005. – 302 с.
2. Карпенко Н. В. Управління маркетингом на підприємствах малого та середнього бізнесу : монографія / Н. В. Карпенко. – Полтава : РВВ ПУСКУ, 2008. – 363 с.
3. Карпенко Н. В. Інтеграційні моделі розвитку малого бізнесу / Н. В. Карпенко // Схід. – 2008. – № 3 (86). – С. 26–32.
4. Карпенко Н. В. Інвестиційні та інноваційні моделі інтеграції малого та великого бізнесу / Н. В. Карпенко // Науковий вісник Полтавського університету споживчої кооперації України. – 2007. – № 3 (25). – С. 62–66.
5. Internationalisation and cooperative collaboration in the new EU member states. Theme pamphlet [Електронний ресурс]. – Published by the Agricultural Council of Denmark 2004, – P. 32. – Режим доступу : <http://www.landbrugsraadet.dk>

УДК 331.522.4

СТАТИСТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ РОБОЧОГО ЧАСУ В УКРАЇНІ

Г. Ю. Міщук, кандидат економічних наук

Умови формування та результати використання трудового потенціалу є одним з центральних об'єктів наукових досліджень у галузі економіки праці в Україні, актуальність якого особливо посилюється в періоди економічного спаду.

Значний внесок у розвиток цього напрямку наукових досліджень здійснили відомі в Україні вчені: О. І. Амоша, С. І. Бандур, О. Ф. Новікова, В. В. Онікієнко, С. І. Пирожков, Л. В. Шаульська та ін. Водночас застосування розроблених науковцями механізмів і методів посилення продуктивного використання трудового потенціалу значною мірою обмежується через погіршення умов зайнятості працездатного населення. В таких умовах ефективне використання робочого часу є більш доступним резервом покращення економічних результатів і вимагає спеціальних досліджень, що є метою цієї роботи.

У використанні робочого часу в економіці

України наявні істотні проблеми. Наймасштабнішим проявом непродуктивного використання робочого часу та прихованого безробіття є суттєве зростання вимушеної неповної зайнятості у 2008 р. (табл. 1), особливо через примусове переведення працівників у режим скороченого робочого часу.

Через те, що неповна зайнятість у таких формах стала типовою для більшості працівників, у розрахунку на одного працівника втрати робочого часу дещо зменшились, але зрозуміло, що загальні показники використання робочого часу погіршились. Крім того, зважаючи на те, що у складі втрат робочого часу фіксуються й інші види втрат, остаточні показники використання робочого часу в розрахунку на одного працівника не обов'язково є кращими за попередній період.

Насправді у 2008 р. використання робочого часу погіршилось – це можна підтвердити такими даними (табл. 2).

Таблиця 1

**Динаміка показників вимушеної неповної зайнятості в Україні
в 2005–2008 рр. [3, с. 113, 117, 120; 4, с. 103, 106, 110]**

Показник	Рік			
	2005	2006	2007	2008
Чисельність працівників, які перебували у відпустках з ініціативи адміністрації, тис. осіб	200	137	127	180
Відсотків до середньооблікової чисельності штатних працівників	1,8	1,2	1,1	1,6
Працювали у режимі скороченого робочого дня (тижня), тис. осіб	842	620	506	1 206
Відсотків до середньооблікової чисельності працівників	7,4	5,4	4,4	10,6
Невідпрацьований час (годин) штатним працівником, який:				
Перебував у відпустці з ініціативи адміністрації	168	199	152	148
Працював у режимі скороченого робочого дня (тижня)	195	245	222	139

Таблиця 2

Динаміка використання фонду робочого часу працівників в Україні (в середньому на одного штатного працівника) [1, с. 154; 2, с. 160; 3, с. 168; 4, с. 158]

Показник	Рік			
	2005	2006	2007	2008
Фонд робочого часу, годин	1931	1922	1932	1943
Відпрацьовано				
- годин	1668	1672	1689	1687
- відсотків до фонду робочого часу	86,38	86,99	87,42	86,82
Не відпрацьовано, годин	258	250	243	256
В тому числі втрати робочого часу:				
- годин	37	32	25	37
- відсотків до фонду робочого часу	1,92	1,66	1,29	1,90
Неявки з поважних причин:				
щорічні відпустки				
- годин	156	154	153	155
- відсотків до фонду робочого часу	8,08	8,01	7,92	7,98
тимчасова непрацездатність				
- годин	55	53	54	53
- відсотків до фонду робочого часу	2,85	2,76	2,80	2,73
Навчальні відпустки та інші неявки, передбачені законом				
- годин	10	11	11	11
- відсотків до фонду робочого часу	0,52	0,57	0,57	0,57

У 2008 р. при збільшенні фонду робочого часу показник відпрацьованих годин майже не змінився, хоч і має незначне зменшення за часткою. Натомість значно зросла кількість невідпрацьованих годин, переважно за рахунок втрат робочого часу – на 12 годин на кожного штатного працівника. Враховуючи те, що такий облік ведеться тільки на статистично середніх і великих підприємствах, а більшою мірою від економічного спаду постраждали малі підприємства, середній показник використан-

ня робочого часу в Україні, очевидно, є ще гіршим. Крім того, у показниках 2008 р. прояви кризи відображені не в повній мірі, оскільки стосувались лише кількох місяців року, на які фактично і припадає надлишок втрат робочого часу проти попереднього року. Враховуючи це, прогнози використання робочого часу за 2009 р. можуть бути ще песимістичнішими.

Навіть якщо не приймати до розрахунку, що втрат робочого часу в принципі бути не повинно, 12-годинне їх зростання зумовлює значне

зниження продуктивності праці та кінцевого обсягу продукції.

За результатами галузевого аналізу втрат робочого часу було з'ясовано, що найбільше втрати робочого часу характерні для виробничих видів діяльності – промисловості, будівництва. Високий відносний показник втрат робочого часу в галузі готельного та ресторанного бізнесу можна пов'язати зі зменшенням

попиту на такі послуги в умовах загального погіршення фінансово-економічних результатів. Зокрема, в цьому виді діяльності переважають втрати робочого часу через переведення на скорочений робочий день (тиждень).

В середньому в національній економіці втрати робочого часу з причин, явно пов'язаних з економічною кризою також суттєво зросли (табл. 3).

Таблиця 3

Динаміка структури втрат робочого часу в Україні (складено за даними [1, с. 168; 2, с. 172; 3, с. 180; 4, с. 170])

Показник	Рік			
	2005	2006	2007	2008
Не відпрацьовано штатним працівником, год	37	32	25	37
В тому числі через:				
• неявку з дозволу адміністрації, %	37,5	41,1	43,8	41,6
• відпустку за ініціативою адміністрації, %	8,4	7,4	6,7	6,3
• неявку внаслідок переведення на скорочений робочий день (тиждень), %	45,9	41,4	39,2	40
• інші причини, %	8,2	10,1	10,3	12,1

Збільшення втрат робочого часу, дозволених або прямо ініційованих адміністрацією підприємств, означає фактично зростання прихованого безробіття в країні. Зважаючи на те, що у 2008 р. режим скороченого робочого часу поширювався більш як на мільйон осіб (табл. 1) потенційна чисельність безробітних в Україні разом з уже зареєстрованими безробітними (за методологією МОП 1425,1 тис. осіб у 2008 р. [5]) може перевищити показ-

ники 2000 р. Принаймні значення показника втрат робочого часу у 2008 р. у середньому в Україні уже досягло рівня 2005 р. Крім вимушеної неповної зайнятості, що негативно впливає і на використання робочого часу, і на продуктивність праці, погіршення можливостей реалізації трудового потенціалу на ринку праці можна простежити на основі динаміки добровільної неповної зайнятості (табл. 4).

Таблиця 4

Чисельність штатних працівників, які прийняті на роботу на умовах неповної зайнятості за видами економічної діяльності [1, с. 100; 2, с. 115; 3, с. 123; 4, с. 113]

Вид економічної діяльності	Рік							
	2005		2006		2007		2008	
	тис. осіб	відсотків у обліковій чисельності	тис. осіб	відсотків у обліковій чисельності	тис. осіб	відсотків у обліковій чисельності	тис. осіб	відсотків у обліковій чисельності
Національна економіка	411,4	3,6	437,7	3,8	447,1	3,8	456	4
Сільське господарство, мисливство	11,3	1,2	15,3	1,9	14,4	2,1	12,6	2,1
Промисловість	36,1	1	43,5	1,3	42,6	1,3	44,3	1,4

Продовж. табл. 4

Вид економічної діяльності	Рік							
	2005		2006		2007		2008	
	тис. осіб	відсотків у обліковій чисельності	тис. осіб	відсотків у обліковій чисельності	тис. осіб	відсотків у обліковій чисельності	тис. осіб	відсотків у обліковій чисельності
Національна економіка	411,4	3,6	437,7	3,8	447,1	3,8	456	4
Будівництво	5,6	1,2	6,5	1,4	7,7	1,5	7,4	1,7
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів	31,6	4,5	33,9	4,1	34,3	3,7	41,5	4,4
Діяльність готелів і ресторанів	4,6	5,8	5,9	7	6,2	6,9	7,5	8,1
Діяльність транспорту та зв'язку	52,3	5,2	53	5,3	56,7	5,7	57,7	5,9
Фінансова діяльність	7,2	3,1	8,2	2,9	9,7	2,9	10,6	3,1
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг	12,4	2,2	15,6	2,6	17,7	2,9	17,9	2,9
Державне управління	15,8	2,7	16,6	2,7	16,9	2,7	18,9	2,9
Освіта	124,8	7,4	132,1	7,7	133,6	7,8	134,9	7,8
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	70,3	5,3	67,2	5,1	67,6	5,1	65	4,9
Надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	37,5	9,8	38,1	9,8	37,9	9,7	35,6	8,9

Хоч формально така зайнятість і називається «добровільною», але беручи до уваги критерії її обліку, наприклад, включення до складу добровільно працюючих неповний робочий день тих, кого впродовж року було за їх згоди переведено в такий режим праці, можна констатувати, що у складі таких працівників також є ті, зайнятість яких насправді означає приховане безробіття. Частка і чисельність таких працівників зросла в Україні загалом, але найсуттєвіше – у видах діяльності, стабільність зайнятості в яких найбільшою мірою залежить від рівня життя населення та його платоспроможності: торгівля, діяльність готелів і ресторанів, транспорту та зв'язку.

З яких би причин не існувала неповна зайнятість (вимушена чи добровільна), вона обов'язково призводить до зменшення продуктивності використання трудового потенціалу через зниження ефективності використання екстенсивної його складової. Особливо в ситуації вимушеної неповної зайнятості це позначається на кінцевих результатах виробництва як у прямому сенсі – зменшення ресурсу робочого часу та його використання, так

і побічно – внаслідок погіршення соціально-психологічного комфорту працівників та погіршення мотивів до продуктивної праці.

Зважаючи на виявлені негативні тенденції у використанні робочого часу в Україні доцільним є постійний моніторинг його використання водночас із оцінкою якості управління іншими складовими трудового потенціалу на основі моделі:

$$k_{\text{ТП}} = k_3 \cdot k_{\text{РЧ}} \cdot k_{\text{ПП}} \rightarrow \max, \quad (1)$$

де $k_{\text{ТП}}$ – коефіцієнт використання трудового потенціалу;

k_3 – коефіцієнт (рівень) зайнятості населення;

$k_{\text{РЧ}}$ – коефіцієнт використання робочого часу;

$k_{\text{ПП}}$ – коефіцієнт продуктивності праці.

Наведена залежність може слугувати критерієм оцінювання результативності дій суб'єктів управління, відповідальних за мотивування найманих працівників. Для найповнішого виявлення резервів зростання продуктивності використання виробничих ресурсів

слід продовжити статистичні дослідження, особливо чинників продуктивності праці – за цим показником підприємства України суттєво поступаються аналогічним в групі економічно розвинених країн, що, зокрема, підтверджено унаслідок інших досліджень у цій галузі [6].

ЛІТЕРАТУРА

1. Праця України 2005 : Стат. зб. – К. : Державний комітет статистики України, 2006. – 398 с.
2. Праця України 2006 : Стат. зб. – К. : Державний комітет статистики України, 2007. – 334 с.
3. Праця України 2007 : Стат. зб. – К. : Державний комітет статистики України, 2008. – 406 с.
4. Праця України 2008 : Стат. зб. – К. : Державний комітет статистики України, 2009.
5. Основні показники ринку праці (річні дані) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
6. Міщук Г. Ю. Інноваційні чинники продуктивного використання трудового потенціалу / Г. Ю. Міщук // Вісник НУВГП : зб. наук. пр. – 2008. – Вип. 4 (44). Ч. 5. – С. 80–88. – (Серія «Економіка»).

УДК 331.5

РОЗВИТОК РИНКУ ПРАЦІ В УКРАЇНІ: ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Н. В. Руденко, кандидат економічних наук

В умовах наростання кризових явищ у глобалізованій світовій економіці відбуваються зміни у сфері соціально-трудова відносин, пов'язані зі значною залежністю національних економік від загальносвітових тенденцій розвитку. Некерованість зазначених процесів може призвести до вкрай негативних соціально-економічних наслідків розвитку ринку праці в Україні. Завчасне визначення пріоритетних напрямів та масштабів суспільних перетворень, обґрунтування їх взаємодії з процесами зайнятості та прогнозна оцінка очікуваних соціально-економічних наслідків від запровадження конкретних заходів щодо регулювання ринку праці дасть можливість сприяти позитивним перетворенням. Саме тому в умовах посилення кризових тенденцій поступово актуалізуються проблеми визначення тенденцій розвитку національного ринку праці в умовах глобалізації.

Дослідженню окремих питань впливу глобалізації на ринок праці та зайнятість населення присвячені численні публікації науковців, зокрема С. Бандура, О. Грішнєвої, А. Колота, Е. Лібанової, Л. Лісогор, В. Но-

вицького, В. Онікієнка, Ю. Пахомова, І. Петрової, Л. Шевченко та ін. Проте на сьогодні в Україні досить актуальними є дослідження, які комплексно оцінюють особливості впливу глобалізації на розвиток національних ринків праці у відкритих економіках. При цьому вкрай важливо, щоб науковий аналіз тенденцій і змін, що відбуваються на ринку праці, набув системного характеру і дозволив належною мірою оцінити наслідки впливу як глобалізації в цілому, так і світової економічної кризи, зокрема. Слід враховувати те, що фундаментальне й усебічне вивчення цієї проблеми з обґрунтуванням способів її вирішення є необхідною умовою, з одного боку, чіткого визначення стратегічних інтересів держави в розвитку її трудового потенціалу, а з іншого – формування ефективної соціальної політики, в тому числі й у сфері зайнятості населення.

Метою статті є визначення особливостей впливу глобалізації на розвиток національного ринку праці.

В умовах глобальних змін, що відбуваються в сучасній світовій економіці, необхідно аналізувати сучасні тенденції розвитку ринків